

Osmanlı Engereği

Literatüre Osmanlı engereği (*Montivipera xanthina*) olarak geçen bu sürüngen, dağ engereği olarak bilinen *Montivipera* cinsinin üyesidir. Adını Kınık antik kentinden (Xanthos/Fethiye/Muğla) alan bu tür bilim dünyasına ilk olarak 1849 yılında, yani Osmanlı döneminde tanıtıldığı için adında "Osmanlı" sözcüğü de yer almaktadır.

Osmanlı engerekleri, Anadolu'nun batısında ve Trakya'da yayılış gösterir. Geniş bir alanda yayılış göstermelerine karşın birbirinden bağımsız küçük topluluklar halinde bulunurlar. Ülkemiz dışında Kuzeydoğu Yunanistan'da ve bazı Yunan adalarında da bulunurlar. Nisan-eylül arasında aktiftir. Rakımı 2000 metre kadar olan dağlık bölgelerde, genel olarak açık yamaçlarda, vadilerde, taşlık ve kayalık alanlarda yaşar. Boyu 70-80 cm (en fazla 100 cm) kadar olan Osmanlı engereğinin baş kısmı üçgendir. Boyun kısmı ince, vücudunun diğer kısımları kalındır. Osmanlı engerekleri ovovivipar canlılardır. Yani yavrular gelişimlerini annenin rahminde tamamlar ve tam gelişmiş olarak doğar. Ancak doğum memelilerdeki gibi değildir. Anne ile yavru arasında kan ve besin alış veriş yoktur. Bir dişi bir defada 2-15 kadar yavru yapar. Osmanlı engerekleri geceleri etkindir. Hızlı hareket etmezler, avlarını genelde zehirleyerek öldürür ve yutarlar. Tarım zararlıları olan fareleri avladıklarından ekosistem için hayli yararlıdırlar. Zehirleri insanlar için tehlikeli olabilir. Ancak rahatsız edilmedikçe ve kendilerini tehlike altında hissetmedikçe saldırımazlar. Ait oldukları ailenin diğer üyelerinin de başına geldiği gibi, anlamsız bir şekilde görüldükleri yerde öldürdükleri için soyları tehdit altındadır.

Fotoğraflar: Prof. Dr. Kazım Çapacı

Kaynak

Budak, A., Göçmen, B., *Herpetoloji*, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi Kitaplar Serisi, No. 194, 2005.
<http://www.turkherptil.org/>

Türk Kayagülü

Dünyada belirli bir bölgede yaşayan ve başka bölgelerde rastlanmayan bitki ve hayvan türleri için endemik terimi kullanılır. Endemik kelimesi Yunanca yerli anlamında olan "endos" kelimesinden köken alır. Endemik bitki türlerinden bazıları geniş yayılış gösterse de çoğunun yayılış alanı genelde dardır. Bir türün yayılışının dar olması, genel olarak soyunun tehdit altında olduğunu gösterir. Bu türler doğal ya da doğal olmayan her türlü etkilerden kolaylıkla etkilenebilirler.

Türk kayagülü de dar yayılışlı endemik bitki türlerinden biri. Dünyada sadece Ayaş ve Polatlı (Ankara) çevrelerinde yaşıyor. Bilimsel adı *Aethionema turcicum* olan bu tür, turpgiller (Brassicaceae) ailesinin üyesidir. *Aethionema* cinsininse ülkemizde 40 kadar türü bulunur. Bunlardan da 20 tanesi endemiktir, yani dünyada yalnızca ülkemizde yaşar. Mayıs-haziran ayları arasında çiçeklenen Türk kayagülü çok yıllık çalı formunda bir bitkidir. Bozkır gibi yerlerde ve 840-1200 metre arasındaki yüksekliklerde yaşar. Uzunluğu 40 cm kadar olabilen Türk kayagüllerinin çiçekleri pembe ve leylak rengi arasında değişen renklerde olur.

Türk kayagülü dar bir yayılış alanına sahip olduğundan ağaçlandırma, aşırı otlatma, tarla açma ve yol genişletme çalışmaları gibi nedenlerle soyları kritik derecede tehdit altındadır ve yasalarla korumaya alınmıştır.

Fotoğraflar: Prof. Dr. Kazım Çapacı

Kaynaklar

http://turkherb.ibu.edu.tr/index.php?sayfa=1&tax_id=619

Pınar, N. M., Adigüzel, N., Geven, F., "Seed Coat Macrosculpturing in Some Turkish *Aethionema* R. Br. (Brassicaceae)", *Pakistan Journal of Botany*, Cilt 39, Sayı 4, s. 1025-1036, 2007.

Tombololar

Tombololar, bir adayı karaya ya da diğer adalara bağlayan jeomorfolojik yapılardır.

Bir ada kara ile yakın bir konumdaysa zamanla dalgaların getirdiği malzemeler ada ile kara arasında birikerek adanın karaya bağlanmasına neden olur.

Tombololar genellikle korunaklı doğal limanlar oluşturur.

Bu durum ilk çağlarda hem savunma hem de yerleşim yeri kurma açısından avantaj sağlamıştır.

Tombololarda geniş plajlar da olduğundan günümüzde turizm açısından önemlidir.

Ülkemizde 30'dan fazla tombolo oluşumu var. Bunların çoğunun Holosen dönemde (yaklaşık 11.000 yıldan günümüze) oluştuğu tahmin ediliyor. Tombololar çok küçük olabildikleri gibi üzerinde yerleşim yapılabilecek kadar büyük de olabilirler.

Ülkemizdeki tomboloların 11'inde tarih boyunca yerleşim yerleri kurulmuştur.

Bunlardan Sinop, Amasra, Marmara Ereğlisi, Bodrum ve Alanya tombololarında yerleşim günümüzde de devam ediyor. Belkis (Kyzikos), Yılanlı Burnu (Neopolis),

Knidos (Cnidus) ve Ovacık (Aphrodisias) tombololarındaki şehirlerse doğal afetler, savaşlar,

ekonomik nedenlerle önemini kaybederek terk edilmiştir. Ürkmez (Lebedos) ve

Kıyıkışlacık (Iasos) tombololarındaysa şehirler terk edilmesine karşın daha sonraki dönemlerde yeniden yeni yerleşimler kurulmuştur.

Adalar bir ya da birden fazla uzantıyla (çift tombolo) karaya bağlanabilir.

Ülkemizdeki en büyük tombolo olan Belkis tombolosu

(Kapıdağ Yarımadası-Erdek) çift tombolo oluşumuna örnektir.

Kaynaklar

Ceylan, M. A., Türkiye Kıyılarında Üzerinde Şehir Yerleşmesi Bulunan Tombololara Genel Bir Bakış, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 23, s. 352-372, 2011.

Tarih Öncesi Anadolu'nun

Ayı Köpekleri

Anadolu'da milyonlarca yıl öncesinde yaşanmış hayatın izlerini sürmeye devam ediyoruz. Günümüzden 24-5 milyon yıl öncesine (Miyosen) gidiyoruz. Miyosen dönemde memeli hayvanların, özellikle büyük memeli türlerinin rahatlıkla yaşabileceği bir ortam vardı. Özellikle ılıman iklim kuşağında yer alan yerlerde (Anadolu da dahil) oluşan geniş çayırlar memeli türleri için hayli uygundu.

Otçul memeliler (zürafa, mastodon, gergedan, geyik) ve bunların avcıları olan yırtıcıların (sırtlan, kamadişli) sayısı bu dönemde çok fazlaydı. Yırtıcılardan Amphicyonid ailesinin üyeleri 200 kg'a kadar ulaşan ağırlıkları ile dikkat çeker. Bu ailenin en iyi bilinen cinsi Amphicyon'un baş kısmı ayıya, vücudu da köpeğe benzer. Bu nedenle ayı köpek olarak da adlandırılır. Ayı köpekler, Miyosen boyunca Avrasya'da, Kuzey Amerika'da ve Afrika'da yaygın olarak yaşamıştır. Bununla birlikte en çok fosil Avrupa'da bulunmuştur. Türkiye'nin ayı köpeği *Amphicyon major*'un Paşalar (Manisa) ve Çandır'dan (Yozgat) fosil kayıtları vardır.

Çizim : Ayşe İnan Alican

Kaynak
Gürbüz, M., Çandır Orta Miyosen Amphicyon major Blainville'i, MTA Dergisi, Sayı 83, s. 113-116, 1974.
Mayda, S., "Sabuncubeli (Manisa) Erken Miyosen Memeli Faunasının Sistematiği ve Biyostratigrafisi", Ege Üniversitesi Doktora Tezi, 2008.